

A TITKOSSZOLGÁLATI TÉMAKÖRÖK POLITIKATUDOMÁNYI OKTATÁSÁNAK LEHETŐSÉGEIRŐL

Révész Béla

Bevezetés

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Politológiai Tanszékén közel két évtizedes hagyománya van a titkosszolgálati témakörök oktatásának.¹ Ez az időszak kevésnek is tűnhet, ha a politikatudományok hagyományos oktatási rendszerének klasszikus témaköreivel vetjük össze, amely ismeretek átadása magának a politikának a megjelenésével tekinthető egyidősnek. De mindenképpen jelentős ez a két évtized annak az adósságnak a törlesztése szempontjából, hogy a legkülönbözőbb szolgálati ágak képzési- oktatási rendszerétől eltekintve² a titkosszolgálatokra vonatkozó „civil” tudásátadásnak a legutóbbi időkig jóformán semmi jelével nem találkozhattunk.³ A tanszéken megkezdett munka kezdetben – a „könnyebb ellenállás” irányába haladva – a hazai, rendszerváltás előtti időszakban működő állambiztonsági rendszer bemutatására vállalkozott [„A diktatúra állambiztonsági rendszerének politológiai vizsgálata (1950–1990”)]. Nem sokkal később, a történeti háttér változatlan felhasználása mellett a titkosszolgálatoknak inkább a politikatudományi vonatkozásai kerültek előtérbe, módszertanilag ugyanazokat a megközelítési lehetőségeket alkalmazva, amelyek más, „bevett” témakörök elemzése során is használatosak [„Az állambiztonsági szervek politológiai kutatásainak kérdéseihöz”]. Ezzel egy időben az összehasonlítás igényével, illetve a világpolitikai kontextus figyelembevételével a külföldi szolgálatok bemutatása is megkezdődhetett [„A titkosszolgálatok és a nemzetközi politika változásai”, „Az Európai Unió tagállamai biztonsági szolgálatainak hírszerző és elhárító szerepe”]. A kérdéskör elmélettörténeti vonatkozásainak vizsgálatát a mindenkori állami főhatalom stabilizálására irányuló hadtudományi, illetve titkosszolgálati nézetek szisztematikus összefoglalása indokolta [„Az állami szuverenitás védelmére vonatkozó nézetek változásai”]. A titkosszolgálatok a modern társadalomban egyre inkább a nyilvános szabályozás keretei között működnek, ezért a jogdogmatikai szempontok igényelték a sajátos alkotmány- és közigazgatástani aspektusok bemutatását is. [„A nemzetbiztonsági igazgatás közigazgatástani kérdései”]. Mivel a mindenkori titkosszolgálatok működésének lényegét

¹ A legkülönbözőbb tantárgyak vonatkozásában a „titkosszolgálatok” gyűjtőfogalom használatának praktikus voltára lásd: I. 3.

² A felsőoktatásban jobbra a történeti jellegű kurzusok érintik a titkosszolgálatok oktatását. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetében, illetve a Katonai és Polgári Nemzetbiztonsági Tanszéken, a katonai és polgári nemzetbiztonsági specializáció keretein belül, alap- és mesterszakokon folyik a zárt rekrutációjú képzés a szolgálatok tagjai számára.

³ Az egyes szolgálati ágak belső képzési rendszerére lásd: JOBST 2012, 417–436. pp.; DOBÁK 2014; BODA 2016, 145–159. pp.

azon titokban végzet információszerező és elhárítási ténykedések sora jelenti, amelyeket az államhatalom megóvása érdekében fejtenek ki, ezen problémák vizsgálata is önálló kurzus indítását igényelte [„A titkosszolgálati eszközök alkalmazásának kérdései”]. Néhány további tantárgy vonatkozásában pedig a közös kutatási területek tették szükségessé a titkosszolgálati vonatkozásokra történő kitekintést [„Politikai pszichológia”, „Manipuláció és ellenőrzés a »diktatúrák választásain«”].

A Kar oktatási struktúrájának megfelelően a kurzusok az állam- és jogtudományi képzésen túl elsősorban a politológia szak és a nemzetközi tanulmányok szak [BA, MA] hallgatói számára kerültek meghirdetésre. Az fokozódó hallgatói igényeket nem csak a kurzusok iránti (illetve az azokon tapasztalt) növekvő érdeklődés jelzi, de jelentős számban készültek, készülnek évfolyam és szakdolgozatok a fenti témakörökben.⁴ A külföldi hallgatói elvárásoknak megfelelően több mint egy évtizede van lehetőségük az Erasmus-program keretében a Karra érkező hallgatóknak a titkosszolgálatok kutatása terén elmélyíteni ismereteiket [„Political Sciences and the Analysis of Security Services”]. A PhD-képzés terén pedig a hazai hallgatók mellett az utóbbi években megjelentek a doktori iskola külföldi résztvevői is.⁵

Az alábbiakban azokra a tartalmi és módszertani kérdésekre igyekszünk röviden kitérni, amelyek az elmúlt években a titkosszolgálatok kérdéseinek politikatudományi oktatása során megfogalmazódtak, és amelyek az államtudományok oktatása során más tudományterületek közös kutatási lehetőségeit is felvázolhatják.

A titkosszolgálatok vizsgálatának főbb területei

1. Ha abból indulunk ki, hogy a titok lényege a fordított, azaz „negatív kommunikáció”,⁶ esetleg a „tudatos elrejtés”,⁷ akkor máris azzal a sajátos paradoxonnal találkozunk, hogy a megismerés szempontból leginkább akadályozott területekre nézve alakul ki a legintenzívebb társadalmi igény az így kialakult-kialakított információs vákuum megszün-

⁴ Néhány téma ezek közül: Büntetőjog a személyi kultusz fényében: a koncepciók perke; Az osztályharc fokozódásának dogmája és a Rajk-per; A pártvezetés kapcsolata az Államvédelmi Hatósággal 1950-1953-ig; A rendőrhatalom felügyelet vagy őrizet alá helyezése az 1950-es években; „Bulányisták” Egy „államellenes szekta”; Magánnyomozók a politika szolgálatában; A nyugati és a baráti titkosszolgálatok médiaképe a Magyar Népköztársaság sajtójában; A fegyveres erők állami monopóliumának alternatívái, avagy állambiztonságból nemzetbiztonságba; Az államellenes bűncselekmények megítélése a rendszerváltás után.; Az SS útja a párttörténetől az állambiztonságig; A szovjet hírszerzés és brit kémelhárítás konfliktusai. A „Cambridge Five” eset; A II. világháború utáni angliai magyar emigráció és a magyar hírszerzés ; Az Egyesült Államok és Kuba kapcsolatainak változásai a hidegháborútól napjainkig; A szovjet titkosszolgálatok utóélete a Szovjetunió felbomlása után. Lásd továbbá jelen kötetben Eleven Márk tanulmányát, amely az Információs Hivatal hallgatói pályázatán 2017-ben díjazásban részesült.

⁵ Néhány téma ezek közül: Lampedusa as a prime transit point for migrant from Africa; European freedom and security within a global world; Solidarity movement till the martial law in Poland; Syrian war and the turkish bipolarity; Global surveillance. Impact of Snowden’s revelations on global security; Comparison between the ministries of defence of Spain and Hungary; The future of French intelligence after the Bataclan’s attacks; Foreign actions of the North Korea’s secret services; The interethnic relations in the context of the international security: national models, problems and solutions; European security services and cooperation between member states.

⁶ Lásd: NIKOLOV d. n., 5. p. Erre utal a *titok, mint elrejtettség* értelmezés is: ARGEJÓ 2015, 184. p.

⁷ SIMMEL 1973, 321. p.

tetésére. A mindenkori „miért” kérdésre adható válaszok elmaradása fokozza a kognitív bizonytalanságérzetet, az elmaradt információk pedig növelik a magyarázatok hiánya miatti társadalmi feszültséget.⁸Ráadásul a titok nem egyszerűen szubjektív információhiányt jelent, hanem az is szükséges hozzá, hogy a tulajdonképpeni informátor szándékosan váljon „dekomunikátorrá,” azaz az információk birtokosa ezen ismeretek tudatos rejtegetőjévé. Ily módon a titok nem egyszerűen a normális kommunikációs folyamatok szándékos megakadályozását jelenti, hanem eleve tartalmazza a közöttük lévő aktív társadalmi viszonyt, *konfliktusaik kölcsönhatását* is.

Ugyanakkor láthatók a titok természetének *relatív és történeti* vonatkozásai is. Különböző kultúrák, szubkultúrák, csoportok és intézmények eltérő hírszükséglettel rendelkezve más-más információk elmaradását tekintik nem-kommunikációnak, titoknak. A korábban nyilvános tartalmakat utóbb védelmébe veheti a titkolózás, miközben ez a tendencia megfordítva még inkább igaz: ami korábban titok volt, az később már nélkülözheti e védelmet. Nem véletlen, hogy Habermas éppen az abszolút államiság árkanum-gyakorlatának történelmi meghaladottságából vezeti le a társadalmi nyilvánosság kialakulásának XVIII. századi kezdeteit.

A polgári nyilvánosság az állam és a társadalom közötti feszültségi térben bontakozik ki és bizonyos embereknek, csoportoknak hatalmában áll ezt a határt ellenőrizni, azaz a közre tartozó dolgok egy részét nem-nyilvánosnak minősíteni. *A titok ebből a szempontból nyilvános és a nem-nyilvános közötti, elmosódott kontúrral körberajzolható zóna.* Titok éppen azért lehetséges, mert létezik a dolgoknak egy „előzetes”, közmegegyezésen alapuló besorolása a „köz” és a „magán” osztályába; *csak az az ügy minősülhet titoknak, amely természete szerint a nyilvánosságra tartozó.* Így a titok fogalmát nem csupán az ügy tartalmi, hanem hatalmi aspektusával is definiálhatjuk.⁹ Másképpen mondvá: „a hatalomnak van valami titkos képessége, ha egyszer titokként jeleníti meg magát”.¹⁰

Politológiai szempontból az a kérdés, miként írja át folyamatosan a *nyilvános és nem-nyilvános határait a hatalom.* A konfliktus lényege az, hogy miközben a nyilvánosság hívei igyekeznek a „természetes” határokat helyreállítani és a közre tartozó ügyeket mindenáron a köz elé vinni, eközben a politikai hatalom ezeket – kisebb-nagyobb mértékben, de folyamatosan – titokban kívánja tartani. (Innen ered a „titok = rossz”, „nyilvánosság = jó” hamis séma.) Ebben az értelmezésben a titok és a nyilvánosság a viselkedési stratégiák összességéként interpretálódik, amely a nyilvános és nem-nyilvános határvonalának *ellenőrzésére, módosítására* irányul. Végző soron hatalmi harcok döntenek el, hogy mi válik láthatóvá, s mi marad elrejtve. A hatalmon lévő csoport nyilván annál erősebbé válik, minél több információt sikerül eltitkolnia.

Amikor az első közösségek, államok történetében megfogalmazódott az igény, hogy titkaikat – egzisztenciájuk védelmében – megőrizzék, máris megjelentek az ellenérdekelt személyek, csoportok, akik ezeket a titkokat éppen meg akarták szerezni. Ezért a mindenkori hatalmi struktúra igen korán kijelölte azokat a hierarchikus pozíciókat, amelyekhez a saját titkok megvédésének, illetve mások titkai megszerzésének a funkciói kapcsolódtak. A titkokkal való rendelkezés vagy az azoktól való megfosztottság mindenkor *státuszkijelölő*

⁸ Az oktulajdonítással, attribúcióval foglalkozó szakirodalom egyöntetű megállapítása, hogy a megmagyarázhatatlanság, az érthetlenség ugyanolyan kellemetlen és zavaró, mint amikor értékeinkben bizonytalanodunk el. Lásd: HEWSTONE – ANTAKI 1995, 130–161. pp.

⁹ Lásd: SZABÓ 2003

¹⁰ SZABÓ 2016, 342. p.

funkcióval rendelkezik: a hierarchiában az lesz valamely személy autoritásának, privilégiumainak, a források újraelosztásából való részesedésének mércéje, hogy az államtitkok mekkora hányadának van birtokában. Aki viszont nem részesedik a titkokból, annak nincs is lehetősége a hatalom gyakorlásában részt venni.¹¹

A titok, mint érdekalapú megismerési konfliktus elemzéséből adódó egyik lényeges következtetés, hogy variációitól függetlenül, a *titok mindig két szubjektum aktív viszonya*, amit valamilyen *ellentét* generál. A titok szférája *reális vagy potenciális viszony*, amely két vagy több egyén között, vagy egyének csoportjai között jön létre. A titok nem mindig kapcsolatos az igazsággal. Lehetséges, hogy a dekomunikátor hamis gondolatok vagy ismeretek elterjedésének korlátozására törekszik, a titokkutató pedig a hazugságot keresi. Mindez a titokban tükröződő ellentét jellegétől függ. Szigorúan véve a *titok az emberek közötti kapcsolatok és viszonyok természetes állapotának megbontására irányuló aktív erőfeszítés*. Az emberi tevékenység alapja ugyanis az együttműködés, ami pedig nem lehet kommunikáció nélkül. Ha valaki tudatosan korlátozza vagy megszünteti a kommunikációt, mindig olyan szociális viszony ellen cselekszik, amely segítené őt és más szándékai vagy érdekei megvalósításában. A többiekkel való ellentét teszi bizonyos törekvéseit valamilyen titok tartalmává, a kommunikáció korlátozására irányuló viselkedés motivációjává. De a titok nemcsak megnyilvánulásában, hanem *okainál* fogva is társadalmi jelenség, bármennyire személyesnek látszódjék is a situáció, amely ezt hordozza.

A politikai titoknak éppen az a sajátossága, hogy *minden formájában kollektív természetű*. A politika világában csak látszat, hogy lehet a titoknak individuális szubjektuma. Mindig valamilyen emberi közösségnek a titkáról van szó, ahogyan a hatalmi hierarchia csúcán sem állhat abszolút értelemben egyetlen egyén¹². A politikai titok a különböző társadalmi csoportosulások közötti rivalizálás eleme, így az emberek csoportjainak közös állapotát jelenti. Míg például a gazdasági titok társadalmi jellege ellenére személyes titok is lehet, addig a politikai titok elképzelhetetlen személyes titokként (miközben természetesen a politikusnak is lehetnek személyes titkai).

A politikai harcnak ez a vonása közvetlenül rányomja bélyegét a *politikai titok belső szerkezetére* is. Adott állapotként ezt mindig bizonyos mértékű, csoportok közötti kommunikáció előzi meg, vagy egy ilyen kommunikációs folyamat eredményeként jelentkezik. A tudat rejtett állapota ilyenkor a csoportok közötti viszonyt jelenti, és már létezésével is egy meghatározott emberi közösség információs áramlatait jelzi. Innen ered például az összeesküvés valamennyi nehézsége is, hiszen a politikai titok nagy számú szubjektuma sokkal nagyobb támadási felületet nyújt, mint a titoktartás bármely más formája. Minél szélesebb körű és minél összetettebb a politikai titkot hordozó csoport, annál rövidebb ideig őrizhető meg a titok. Ugyanakkor minél kevesebb embert foglal magában a titokkör, annál kevésbé stabilak a politikai hatalom alapjai. Ezért a *szubjektumok száma és a bizalmasság foka közötti optimális arány* létrehozása mindig együtt jár az egyik vagy másik partikuláris

¹¹ Ennek az alkalmazkodóképességnek individuális alaptípusa Joseph Fouché, a francia forradalom majd a császárság „örökös” rendőrminisztere. Zweig írja könyve előszavában, hogy Fouché figurájára eredetileg Balzac hívta fel a figyelmét, aki szerint a politikus „Bonaparténál is nagyobb hatalmat gyűjtött össze kezébe az emberek fölött”. Zweiget érdekelni kezdte a „zseniális kaméleon”, aki pályafutását szerzetesrendbeli tanítóként kezdte, de két év múlva, 1792-ben, már templomokat fosztogatott, aki a nép képviselőjeként rábólintott XVI. Lajos kivégzésére, majd pár évvel később milliomos lett, és a császár kegyelméből Otranto hercege. Szolgáltta-elárulta Napóleont, egyengette a restauráció útját, ám a Bourbonok visszatérése után bele kellett törődnie, hogy újra szürke kisember, amilyen volt fiatal korában. ZWEIG, 2006. 28. p.

¹² FÖLDES 2005, 47. p.

érdeknek, mint politikai titoknak a kialakulásával. Nem véletlen, hogy a társadalmi titkok kategorizálásának hierarchiájában a politikai titok kerül a legmagasabb helyre. Megőrzését minden állampolgár kötelességének tartják, elárulása morálisan elítélendő, jogilag pedig szankcionálandó, hiszen a titkot kiadó személy ezzel a közösségnek, illetve az azt védelmező államnak okoz kárt.

A titokgazda azon törekvését, hogy valamely információ elterjedését engedje vagy megakadályozza, általában a feltételek és kölcsönhatások meghatározott komplexumának *biztonságáról kialakult meggyőződése* határozza meg. Amikor el kívánja rejteni gondolatait, erőfeszítésének motivációja leggyakrabban abból a kívánságából fakad, hogy megvédje, megőrizze érdekeit valamilyen ellenséges hatással szemben. *A biztonság és a titok közötti kapcsolat* érvényes mind az egyén, mind a különböző emberi közösségek viselkedésére. De amíg az egyén esetében a titok megőrzése vagy megosztása egyszemélyi magatartás, addig társadalmi méretekben ezt a funkciót többnyire a *titkosszolgálati szervek* teljesítik. A társadalom többnyire nem a konfliktusos helyzetekre készül fel. De ha egy konfliktus-szituáció tárgya a közösség egzisztenciális fennmaradásával kapcsolatos titkokért folyó harc, akkor mindig a titkosszolgálatok jelentik az összecsapás sikerének legfontosabb társadalmi tényezőjét.

2. Mi az a kutatási anticipáció, amely bátorítást nyújthat a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásának elindításához? Mindenekelőtt az a fikció, hogy módszertani szempontból „normális” *társadalmi tényként* tekintünk a kutatás tárgyára és a tudományos megismerés eljárási szabályainak megfelelően igyekezünk belső összetevőit vizsgálni. A kérdés az, hogy az ilyen alapon szerveződő tudás egyáltalán igényt formálhat-e az ismert episztemológiai kritériumok szerint – mint az igazságra való törekvés, a megalapozottság igénye, a tévedhetetlenség elutasítása, a bizonyítottság (de legalábbis az igazoltság), az elméletalkotásra törekvés, az általánosság és objektivitás, stb. – a „tudományos” jelzőre.

Amennyiben a politológia vonatkozásában a titkosszolgálatok problémakörét explicit kutatási-oktatási témának tekintjük, úgy elkerülhetetlen azon tudományterületek áttekintése, amelyek már korábban is érintették a téma bizonyos vonatkozásait. Az implicit titkosszolgálati elemzések közül az *alkotmánytan, a közigazgatástan, a biztonságpolitikai kutatások*, valamint a *rendészeti tudományok* körébe tartozó részterületek vizsgálódásait érintjük a továbbiakban.

2. 1. A korábbi Alkotmánynak „A Magyar Honvédség és egyes rendvédelmi szervek” címet viselő VII. fejezete határozta meg a Magyar Honvédség és a Rendőrség alapvető feladatait, de a nemzetbiztonsági szolgálatokat viszont e tekintetben nem nevesítette. Az Alaptörvény viszont elkülönítve, önálló fejezetben foglalkozik – a rendőrséggel együtt – a nemzetbiztonsági szolgálatok kérdéseivel. A kétféle szabályozás közös annak megállapításában, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet, illetve hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetére, működésére vonatkozó részletes szabályokat, a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának szabályait, valamint a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő szabályokat sarkalatos (korábban kétharmados) törvény határozza meg. Az Alap-

törvény viszont a nemzetbiztonsági törvényből¹³ beemelte a Kormány irányítói jogkörére,¹⁴ valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladataira vonatkozó rendelkezéseket.¹⁵

Az Alaptörvényt nem érintve, de a szolgálati struktúrát legnagyobb mértékben átalakító, 2011. november 28-án elfogadott törvényi szabályozás a nemzetbiztonsági törvény elfogadása óta húzódó vitás kérdést – szükség van-e öt nemzetbiztonsági szolgálatra? – zárta le azzal a megoldással, hogy a Katonai Felderítő Hivatal és a Katonai Biztonsági Hivatal összevonásával megalakította a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot.¹⁶ Csekélyebb érdeklődést váltott ki, hogy a miniszterelnök a belügyi és külügyi tárcák között hányódó Információs Hivatal irányításával összefüggő miniszteri hatásköröket 2012 nyarán a Miniszterelnökséget vezető államtitkára ruházta át, majd a 2018 közepétől ismét a Külgazdasági és Külügyminisztériumot vezető miniszter irányítja.¹⁷

Ettől kezdve Magyarország nemzetbiztonsági szolgálatai: az *Információs Hivatal*, az *Alkotmányvédelmi Hivatal*, a *Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat*, és a *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat*, majd a nemzetbiztonsági törvény 2016-os módosítását követően kiegészülve a *Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központtal*.¹⁸

A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok politikai függetlenségére nézve az Alaptörvény csupán a *hatalommegosztással összefüggő összeférhetetlenségi szabályokat* tartalmazza. Így az Alaptörvény a korábbi Alkotmány részletes szabályaival ellentétben csak annyi követelményt támaszt, hogy a hivatásos állományban állók nem lehetnek tagjai pártoknak és nem folytathatnak politikai tevékenységet. A hivatásos szolgálati viszonyban állók depolitizáltságának követelménye egyben a jogállamiság és a plurális demokrácia követelménye. A rendőrség tagjai ugyanis az államot képviselik, és kényszerítő hatalommal rendelkeznek, amelynek gyakorlása során különösen fontos a pártsemlegesség követelménye és a politikai befolyás kizárása.

Ha közelebről is megnézzük az Európai Unió tagállamainak nemzeti alkotmányait¹⁹, kiderül, hogy az immár Nagy-Britannia nélküli huszonhét tagállam közel fele, tizenkettő, semmilyen formában nem tartja fontosnak, hogy legfelső jogforrási szinten foglalkozzék a titkosszolgálatok kérdéseivel. Ezek Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Horvátország, Írország, Lettország, Luxemburg, Spanyolország, Svédország, Szlovénia. A „nemzetbiztonság” („national security”) kifejezéssel hét ország alkotmányban találkozhatunk: Bulgária, Észtország, Görögország, Hollandia, Olaszország, Románia (négyyszer is), Szlovákia. Ezek többsége bizonyos alapjogi, illetve nemzetbiztonsági értékek kollíziója esetén kíván kivételes prioritást biztosítani a titkosszolgálatoknak. Ebből a szempontból igen sajátos a szabályozása a portugál alkotmánynak, amely nem csupán a hivatásos ál-

¹³ 1995. évi CXXV. törvény.

¹⁴ A nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja. 45. cikk (4)

¹⁵ A nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése. 45. cikk (3)

¹⁶ 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvényt módosításokról.

¹⁷ A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet értelmében a Kormány polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős tagja a külgazdasági és külügyminiszter

¹⁸ A Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi LXIX. törvénnyel módosított nemzetbiztonsági törvény alapján új nemzetbiztonsági szolgálatként, 2016. július 17-én kezdte meg működését.

¹⁹ LICHTENSTEIN 2016, 998. p.

lománynak, de a titkosszolgálati ügynököknek is korlátozza gyülekezési, tüntetési, egyesületek alapítási jogát.²⁰ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya szótárában viszont – a többi alkotmánytól eltérően – keveredni látszik a nemzetbiztonság - „national security” -, és az állambiztonság - „state security” - kifejezések használata.²¹ Mindez azért különös, mert a rendszerváltás utáni közép-európai országok általában következetesen abban, hogy az egypártrendszer körülményei közötti szolgálatok az „állami”, míg a már a jogállami követelményeknek megfelelő titkosszolgálatokat a „nemzeti” jelzővel illetik.

2. 2. *Államtani* szempontból érdemes a titkosszolgálatoknak a *szuverenitásvédelemhez* való viszonyát is érinteni. Általában véve az állam csak akkor és annyiban képes megőrizni főhatalmát a közösség viszonyainak irányítása fölött, ha az ezen pozícióját illegitim módon megszerezni/befolyásolni kívánó belső és külső hatalmi tényezők törekvéseinek sikerrel tud ellenállni; azaz képes ezeket időben felderíteni, megelőzni, elhárítani, megakadályozni. Ez a konfliktus igen korán nyilvánvalóvá tette, hogy az egyes államok, illetve az állam és a társadalom között kialakult alapfunkciókon túl az államnak kezdettől fogva önálló tevékenységi iránya saját belső hatalmi pozícióinak fenntartása, megőrzése. Az állam védelme így kettős értelemben is része a szuverenitás lényegének. Egyrészt a főhatalom kifelé irányuló – az államok közötti, továbbá a társadalom irányába mutató – cselekvési szabadságának előfeltételeit biztosítja, másrészt hatalmi szubjektumként a legfontosabb tényezője a változó mértékben, de mindig többtényezős politikai szerkezetnek.

Az állami szuverenitás és az állam biztonsága viszonyának vizsgálata a politológia és az államelmélet hagyományos problematikájának viszonylag kevésbé kutatott témaköre. Pedig a kérdésre, hogy vajon tekinthető-e az állam szuverenitásának – mint hatalmi struktúrák, normák, tevékenységi formák, funkciók sőt, eszmék, értékek, attitűdök és szerepek összességének – a védelme autentikus kutatási objektumnak a politikatudomány és az államelmélet számára, feltétlenül igen a válasz.

2.3. A titkosszolgálatok vizsgálatának – mint implicit kutatási témának – *közigazgatástani* befogadása mellett a korábbi közigazgatástani irányzatok különféle indoklásokkal érveltek. Mégis a rendszerváltás utáni új normativista szemléletben a jogállamisághoz visszatért titkosszolgálatok jogdogmatikai elemzés nem kapcsolódott össze ismét az évszázaddal korábban – már Concha Győző által – természetesnek tartott *politikai látásmóddal*.²² A koherensnek látszó jogi szabályozás normativista szövegértelmezése így nem terhelte meg magát a kritikai feldolgozás feladataival, válaszai jobbra a problémamentesnek tűnő intézményi keretek egyszerű felmutatására szorítkoztak. Ezért elégségesnek látszódott a közrend, a közbiztonság, a belső rend fogalmihoz – a rendőrséghez hasonlóan – hozzárendelni a „nemzetbiztonsági igazgatást” és a kettőt együttesen *rendészeti igazgatásnak* lehetett elnevezni. Az e tekintetben definiált rendészet „olyan jogilag szabályozott közigazgatási, illetve államigazgatási – szükség esetén közhatalmi eszközökkel is operáló – tevékenység, amely a közbiztonság (közrend) – és a belső rend megzavarásának megakadályozására,

²⁰ „The law may establish restrictions on the exercise of the rights of expression, meeting, demonstration, association and collective petition by full-time military personnel and militarised agents on active service.” Constitution of the Portuguese Republic (2005) Restrictions on the exercise of rights. Article 270. ><http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>< (Letöltés dátuma: 2016.12.08)

²¹ The Constitution of the Republic of Poland (1997) Article 45, illetve Article 135. ><http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>< (Letöltés dátuma: 2016.12.08)

²² CONCHA 1988, 232. p.

esetenként megelőzésére, a megzavart rend helyreállítására irányul”²³. Arra nézve pedig, hogy a titkosszolgálati tevékenység miként határozható meg „igazgatási” tevékenységként tulajdonképpen csak az a válasz kapható, hogy a rendészeti igazgatás másik alánya, a rendőrség is alkalmaz titkosszolgálati eszközöket. Ettől kezdve csupán a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai, hatáskörei, szervezetei, irányítási viszonyai, a parlamenti ellenőrzése, a nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazható intézkedések, illetve a titkos információgyűjtés törvényi szabályozását kell elővenni, hogy a *titkosszolgálatok közigazgatástani elemzésének normatív értelmezése* előttünk álljon.

Ráadásul szervezeti, szabályozási vonatkozásait tekintve is a rendészeti, rendvédelmi igazgatás kérdései jóval ismertebbek, oktatási illetve kutatási tematizációja sokkal kidolgozottabb, mint a nemzetbiztonsági igazgatásé. A nemzetbiztonsági szolgálatok alapkérdéseivel való megismerkedés a közigazgatástanon kívül feladatot biztosít az állam- és jogtörténeti, az alkotmánytani, a büntető- és büntető eljárási, továbbá a nemzetközi jogtudományi oktatás és kutatás számára is. (A nem jogi vonatkozású – szociológiai, pszichológiai, szervezés-tani, politológiai stb. – vizsgálódási irányokat nem is említve.) A hatályos törvény rögzíti annak alapjait, ami a nemzetbiztonsági szolgálatok szabályozásának jogrendszerbeli helye, illetve az államszervezetben betöltött státusa szempontjából különös jelentőséget tulajdonít a közigazgatástani vizsgálódásnak, továbbá e problémakör oktatásának. „Az Információs Hivatal, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (a továbbiakban együtt: polgári nemzetbiztonsági szolgálatok), a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat a Kormány irányítása alatt álló, az ország egész területére kiterjedő illetékességgel rendelkező, önálló gazdálkodást folytató költségvetési szervek.”²⁴ A szakirányú kutatások adóssága pedig – ami a titkosszolgálati kutatások egészére is érvényes – szembetűnő: „Ha számba vesszük a közigazgatási jog nemzetbiztonsági alágazatának elmúlt 15 évben megjelent publikációit, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy ez a tárgy adekvát paradigmarendszerrel nem rendelkezik.”²⁵

2.4. A titkosszolgálatok *biztonságpolitikai* megközelítésének sajátossága abban áll, hogy miközben igyekezett a hadtudomány hagyományos körétől és diszciplínáitól távolodni, ezektől önállósodni, a *politológia és szociológia vizsgálati látásmódját valójában nem volt képes integrálni* módszertanába, legfeljebb csak a külső – katonai és polgári – hírszerzés illetve elhárítás vonatkozásában. Ennek a szemléletnek a pontos kifejeződése – egyben az irányzat további megerősítője is – a *biztonságpolitikai alapelvekről* hozott hatályos országgyűlési határozat. Ez szándéka szerint a hagyományos politikai és katonai tényezőknél túl magába kívánja foglalni a széles értelemben vett biztonság egyéb – gazdasági és pénzügyi, emberi jogi és kisebbségi, információs és technológiai, környezeti, valamint nemzetközi jogi – dimenzióit is, de a biztonság- és védelempolitikát – e komplexitási igény ellenére – mégis csupán a *külső biztonságot* átfogó módon értelmezi és praktikusán a honvédelemmel azonosítja.²⁶

²³ FICZERE – FORGÁCS 2004, 402. p.

²⁴ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 2. § (1).

²⁵ BALLA 2012, 211. p.

²⁶ „A Magyar Köztársaság a biztonságot átfogó módon értelmezi, amely a hagyományos politikai és katonai tényezőknél túl magába foglalja a széles értelemben vett biztonság egyéb – gazdasági és pénzügyi, emberi jogi és kisebbségi, információs és technológiai, környezeti, valamint nemzetközi jogi – dimenzióit is. A globális kihívások, a nemzetközi politikai-gazdasági kölcsönös függőség, a technológiai fejlődés világában az euro-atlanti térség biztonsága oszthatatlan.” A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről.

Az alapelvek elfogadását követően kialakított nemzeti biztonsági stratégia biztató előrelépésétől (azzal, hogy a belső stabilitást is a biztonság részének tekinti) függetlenül a kutatások többségében, de a sajtóban és a közfelfogásban is változatlanul uralkodó maradt a szemlélet, hogy amint a szuverenitás vonatkozásában sem tulajdonítanak jelentőséget a *társadalom és az állam belső hatalmi viszonyai* elsőbbségének, úgy a biztonság/biztonságpolitika vonatkozásában továbbra is csak a nemzetközi, katonapolitikai, *külső biztonsági* aspektusokat érzékelik.

Tematikai kérdések a titkosszolgálatok politikatudományi oktatásához

1. A titkosszolgálatok nyilván csak akkor és annyiban tarthatnak igényt a politikatudományok érdeklődésére, amikor és amennyiben maguk a szolgálatok valamilyen mértékben részei a politikai reálfolyamatoknak. Nyilvánvaló, hogy titkosszolgálatok a mindenkori politika *eszközei*, esetenként viszont – a történeti és összehasonlító elemzések bizonyítékai szerint – annak *alakítóiként* is fellépnek. Ez a helyzet általában titkos, tehát láthatatlan, néha azonban nyilvános *politikaformáló* tevékenységben is kifejeződik. A politikai szempontból fontos titkosszolgálati tevékenységek politológiai elemzése azonban mégis várat magára. A szakmai reflexió elmaradása nem tudatos, sokkal inkább a hagyományos témakörökhöz való ragaszkodás a magyarázata. A titkosszolgálati politológiának a politikatudományok rendszerébe, azok tematikájába történő integrálódása egyelőre sem pozitív megerősítésben, sem kritikai elutasításban nem részesült. Ez egyszerűen annak a hiánynak a természetes következménye, hogy bármennyire is nyilvánvaló a jelenség politikai természete, ez az evidencia eddig észrevétlen, azaz reflektálatlan maradt a politológia számára.²⁷

A mindenkori titkosszolgálatok feladataik betöltése során tehát – némileg leegyszerűsítve – két vonatkozásban kerül(het)nek politika-közeli helyzetbe: a) a *hírigények megrendelői*, akik működésük irányait (állambiztonsági terminológiával: az ellenséges vonalat, a célcsoportokat, célszemélyeket) meghatározzák – maguk is *politikuskok*; b) a megszerzett információk a titkosszolgálatok – és végső soron a hírigények megrendelői – számára nem passzív adatok, hanem konkrét megelőző, elhárító cselekmények, intézkedések, operatív akciók kiindulópontjai, amelyekkel rejtetten a *társadalmi-politikai valóság meghatározott* részeire *kívánnak célzott hatásokat* gyakorolni. A kérdés az, hogy a hatályos jogi szabályozás – feltéve, hogy adott titkosszolgálatok vonatkozásában létezik ilyen – milyen normatív háttérrel biztosít ehhez: a jog ellenére, joghézagot kihasználva vagy éppen jogszerűen történik-e mindez.

A nemzetbiztonsági szolgálatok feladataik ellátása céljából *műveleti tevékenységet* folytatnak, amelynek során a nyílt és titkos információgyűjtés külső és belső engedélyhez kötött eszközeit és módszereit alkalmazzák. A műveleti tevékenység rendjét a *Műveleti Munka Szabályzata* tartalmazza, amely magában foglalja a titkos információgyűjtés belső eljárási és engedélyezési szabályait is. A hírforrások kiépítése időigényes, hosszabb távon, tervszerű műveleti tevékenységgel megoldható feladat. A műveleti munka keretében a belföldön jelentkező (megjelenő) veszélyfaktorokra és védendő objektumokra tekintettel *humánforrásokat* létesítenek, és a *titkos információgyűjtés* más – köztük operatív-technikai

94/1998. (XII. 29.) OGY határozat. A határozat koncepciójának teoretikus alátámasztására lásd: DEÁK 2007, 642. p.

²⁷ RÉVÉSZ 2007, 241. p.

– eszközeit és módszereit alkalmazzák, *fedővállalkozásokat* hoznak létre, hogy munkatársai a nemzetbiztonsági szolgálatokon kívüli intézményeknél, szervezeteknél fedetten, vagy – adott esetben – nyíltan *munkaviszonyt* létesíthessenek.²⁸ Mindez világossá teszi, hogy a láthatónál, de még a sejtethetőnél is *jóval szélesebb a titkosszolgálatok tényleges szerepe*, tevékenységi köre, mintsem az egyszerű kontempláció, illetve a megszerzett adatok továbbítása.

2. Az áttekintett törvényi háttér, a normatív szabályozás önmagában nem világít rá olyan anomáliákra, amelyek a titkosszolgálatok politika-közeliségét önmagában megalapozná, igaz, olyan körülményekre sem, amelyek ezt eleve kizárnák. Ennek alapvető oka a jogilag nem szabályozott, illetve nem is szabályozható *politikai szféra jelenléte a kormányzati tevékenységben*. A nemzetbiztonsági tevékenységre ott és akkor van szükség, ahol és amikor *más állami szervek eszközrendszere nem elégséges* a nemzeti érdekek védelmére és érvényesítésére. A nemzetbiztonsági szolgálatok azonban kizárólag a törvény által kijelölt keretekben tevékenykedhetnek. E tevékenységük hatékonysága attól függ, hogy az milyen szorosan kapcsolódik a döntéshozók igényeihez. A szabályozás ugyanis abból indul ki, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok alapfeladatai közé tartozik a *kormányzati döntésekhez szükséges információk megszerzése és feldolgozása*. A hírigények államtitkot képeznek, szigorúan titkos minősítésűek, mivel azokból következtetések vonhatók le a hírszerző szolgálat konkrét tevékenységére vonatkozóan, így ez veszélyeztetheti a szolgálatok működésének biztonságát. A cél természetesen az, hogy a nemzetbiztonsági tevékenységnek ne pusztán aktuális döntéshozói igények kielégítését kelljen szolgálnia, hanem az ország biztonságpolitikájából következő, a nemzeti érdekérvényesítés „stratégiai céljait” is kövesse. *Az aktuális politikai igény és a stratégiai cél elhatárolása* viszont – mivel államtitokról van szó – gyakorlatilag *nem ellenőrizhető* folyamat. Mindeközben a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a mindenkori kormány iránti *lojalitás* mellett kell működniük.

3. A döntéshozatal előkészítésének informális meghatározói általában az *információk szállítói*. A döntési folyamat előzetes befolyásolásának a lehetősége már ott kialakulhat, amikor az információs részleg a hírigények részletes kidolgozását, az egyes relációkra való lebontását elvégzi. *A hírigények konkretizálása és a hírforrásokra való lebontása* is a műveleti részleg feladata. A beérkező „nyers” információnál vizsgálni kell, hogy a hírigények témakörébe eső információkat, adatokat tartalmaznak-e; mennyire időszerűek, forrásuk milyen közeli a döntéshozatali pontokhoz; az információ az elsődleges forrásától a hírszerző szolgálathoz való megérkezéséig (az információs csatornán) szenvedhetett-e torzulásokat stb. Az információ értékelésére kihatással vannak az adott témakört érintő, általánosan *elfogadott nézetek és az elemző szubjektív ítélete*. Fennáll annak veszélye is, hogy a különösen magas újdonságértékkel rendelkező információk figyelmen kívül maradnak a feldolgozás folyamatában. Közrejátszhat ebben a *konformizmus*: a szolgálat számára „kényelmetlen” jelenteni a kormány politikáját – adott vonatkozásban – megkérdőjelező vagy vezető politikai személyiséget negatívan érintő információkat. Így az információk szintetizálásának folyamatában az elemző óvatossága a *konkrétumok kiszűrésére, jelentős információk mellőzésére* vezethet, végül pedig az elkészült kormányzati tájékoztató jelentés alig haladja meg az adott témában általánosan elfogadott helyzetértékeléseket.

²⁸ Bővebben BODA 2016, 126–137. pp.

A hivatalos politika és az új információk tehát kölcsönhatásban vannak egymással. A hírszerzés tájékoztatóinak címzettjei, a felhasználók oldaláról is előfordulhat a hivatalos politikába, a *döntéshozó nézetrendszerébe nem illő információk figyelmen kívül hagyása*. A nemzetbiztonsági információk begyűjtésére a fentiek értelmében könnyen eredményezhet egyoldalú információs rendszert, „egysatornás” hírfelhasználást a kormányzati tájékoztatásban. Elvileg csakis a „többsatornás” kormányzati tájékoztatási rendszer alkalmas a hibás kiértékelések kiküszöbölésére, valódi döntési alternatíva kialakítására. Emellett a „többsatornás” kormányzati tájékoztatási rendszer – elvileg – garanciát is jelenthet a döntés-előkészítés folyamatában a *döntéshozó tendenciózus tájékoztatásának kizárására*. Mindezek azonban a „jó” vagy „rossz” jogi szabályozás érvényességi területén túli gondjai a titkosszolgálatok potenciális politizációjának. Az valószínűnek látszik, hogy – amint az korábbi példák, valamint külföldi esetek nyomán tapasztalható – sem a tárgyalt államszociológiai, sem pedig a funkcionális összefüggéseit tekintve *semmiféle szabályozás automatikusan nem zárja ki a titkosszolgálatok politikaközeli, azt befolyásoló működésének lehetőségét*. Jogállami viszonyok között az alkotmányos garanciákon túl mindenképpen fokozott jelentőséget kell tulajdonítani a politikai hatalom önkorlátozására hatni képes demokratikus politikai kultúra kialakításának is.

4. A szélsőséges politikai szervezetek törekvései az alkotmányos rend tagadására, támadására vagy felszámolására irányulnak. A politikai szélsőség fogalma és hatótere a felforgató propagandától az erőszakos jogellenes cselekményeken keresztül a politikai hatalom megszerzésének kísérletéig terjedhet. A szélsőségek – figyelembe véve a tradicionális polgári demokráciák gyakorlatát (szólás-, gyülekezési-, egyesülési szabadságot) – önmagukban *jogi és politikai eszközökkel nem számolható föl*. Ugyanakkor kellő társadalmi, politikai és – a törvényesség keretei között tartott – hatósági figyelemmel, a nemzetbiztonsági munka eszközzelrendszerével folytatott kontrollal olyan keretek között tarthatók, hogy ezek az alkotmányos rend gyakorlására közvetlen veszélyt ne nagyon jelentsenek.²⁹

Ezért a Hivatalok – és elsősorban az Alkotmányvédelmi Hivatal – feladata, hogy megfigyelje az összes politikailag szélsőséges irányultságú csoportot, elemezze, értékelje tevékenységüket, és arról tájékoztassa a kormányt. Bűncselekmény alapos gyanúja esetén büntetőeljárást kezdeményezhet az illetékes hatóságoknál. Tudjuk, hogy a kormányzati információigény megjelölése magába foglalja a Hivatalok potenciális veszély irányába való aktivizálását is. *Sajátos jelenségcsoportok különíthetők el a nyilvánosságot látott információk segítségével*, amennyiben a Hivatalok látható tevékenységéből arra következtetünk, hogy (1) ezek az információigény megjelölése nyomán realizált elhárító tevékenység *konkrét megnyilvánulásai*, másrészt hogy (2) az egyes műveleti akciók csoportosítása alkalmas a Hivatalok tevékenységének *fő irányait* körvonalazni. Ha tehát terminológiai szempontból nem is alkalmazzuk az „ellenséges csoport”, vagy az „ellenségkép” kifejezéseket, mégis joggal valószínűsíthető az antidemokratikus törekvéseket hordozó szubjektumok bizonyos halmazának megléte.

5. Minden, a titkosszolgálatokra vonatkozó szakmai vita termékeny hatással lehet a politológiai vonatkozású kutatás és oktatás kérdéseire is. Ennek tárgya már nem egyszerűen az önálló kutatás-oktatás pusztá léte, hanem annak tudomány-rendszertani helye, tematikájának és kutatásának esélyei, módszertani problémái, oktatásának lehetőségei, a megismerhe-

²⁹ Lásd: SZABÓ 2007, 53. p.

tőség esélyei körül zajlanának. Ha magának a fentiekben körvonalazni kívánt témakörnek alakítanánk ki a struktúráját, abból a többször hangsúlyozott megállapításból kellene kiindulni, hogy a titkosszolgálatok elsősorban *a kormányzati-politikai döntéshozatalhoz való információszolgáltatásukkal, másfelől pedig műveleti tevékenységük visszacsatolási folyamataival lehetnek hatással a politikai rendszer egyéb szubjektumaira*. Ami tematikusan is leírhatja a vonatkozó kutatási modellt, hipotetikusan a következő témacsoportokat és elemeket tartalmazhatja:

1. témacsoport – A titkosszolgálatok történeti, társadalmi meghatározottsága:

A titkosszolgálatok kutatásának tárgya, tudomány-rendszertani helye; A titkosszolgálatok valamint kutatásuk története; Történeti, politológiai, jogi, pszichológiai és összehasonlító módszerek a titkosszolgálatok kutatásában; Titkosszolgálati modellek összehasonlító elemzése; az adaptáció feltételei; A titkosszolgálatok politikai rendszerhez való viszonyának típusai; nézetek és irányzatok; Állami-politikai funkciók a titkosszolgálati stratégia kialakításában; A titkosszolgálatok viszonya az állami, politikai vezetéshez, az elithez, a pártokhoz és a társadalom különböző csoportjaihoz; A titkosszolgálatok tevékenységi irányai; nyílt és rejtett szerepe a politikai döntések meghozatalában, befolyásolásában; A diktatúrák öröksége; a szolgálatok társadalmi megítélése, médiaképük; Integráció, globalizáció, információs társadalom: a posztmodernitás kihívásai a titkosszolgálatok tevékenységére.

2. témacsoport – A titkosszolgálatok szervezeti, működési alapjai:

Az állam elleni bűncselekmények politikai természete, összehasonlító szabályozás-történetük; megelőzés, felderítés, megakadályozás; Az államtitok, szolgálati titok védelmének történeti alakulása, jelenlegi helyzete, szabályozása; A kormányzati információs igények forrásai, irányai; a kapott információk felhasználásának hatékonysága; Hivatalok információ-feldolgozó, -elemző és értékelő tevékenysége a kormányzati hírigényeket vonatkozásában; A minősített helyzetekben érvényesítendő kormányzati tervek; A szuverenitást veszélyeztető idegen titkosszolgálati tevékenységek, ezek felderítése és elhárítása; A fegyveres erők és a rendvédelmi szervek és a titkosszolgálatok terrorelhárító tevékenysége A nemzetbiztonságot veszélyeztető szervezett bűnözés, a terrorszervezetek, a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelem, a tömegpusztító fegyverek felderítése; nemzeti, Európai Unió-s és globális feladatok Az állam működése szempontjából kiemelten fontos létesítmények; A fontos szervek és létesítmények titkosszolgálati védelme; A fontos és bizalmas munkakört betöltő személyek törvényben meghatározott körének nemzetbiztonsági védelmével és ellenőrzésükkel kapcsolatos tevékenység A Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítésére szolgáló tevékenység szervezésére és végrehajtására vonatkozó adatok.

3. témacsoport – A titkosszolgálatok operatív működése:

A titkosszolgálati eszközök, módszerek, eljárások irányai, alkalmazásuk hatékonysága; A titkosszolgálatok megelőző műveleti tevékenysége, annak szervezése; A titkosszolgálati információk értékelése, elemzése, feldolgozása; A titkosszolgálatok által létrehozott fedőintézmények; A titkosszolgálatok egymás közötti, az állami szervekkel, az önkormányzatok képviselőtestületeinek hivatalaival és intézményeivel, gazdálkodó és más szervezetekkel történő együttműködése; A titkosszolgálatokkal történő együttműködés típusai, módjai; az együttműködő személyek szociális összetétele; politikai szocializációs hátterük, értékrendszereik, attitűdjeik.

4. témacsoport – A titkosszolgálatok működésének technikai feltételei:

A titkosszolgálatok szervezet- és működéstörténete; jelenlegi helyzetük; A titkosszolgálatok feladatainak ellátásához szükséges technikai rendszerek és eszközök; A Hivatalok és szervezeti egységeik szervezeti és működési rendje, tevékenységüket szabályozó belső rendelkezések; A Hivatalok feladatainak ellátásához szükséges adatkezelés, a nyilvánosságok rendszerei; az iratselejtezés; A Hivatalok szervezeti egységeinek költségvetése; A Hivatalok nemzetközi együttműködése; A Nemzeti Biztonsági Felügyelet nemzetközi együttműködése; A titkosszolgálatok oktatási anyagai.

5. témacsoport – a titkosszolgálatok állományának jellemzői:

A titkosszolgálatok állományának szociális összetétele; szocializáció, mobilizáció, értékrendszereik, attitűdjeik; A Hivatalok állományának társadalmi, politikai és szolgálati jövőképe; elfogadottság, legitimitációs- és hivatástudat; A személyi állomány jövedelmi viszonyai, munkakörülményei; szervezeti, szolgálati és munkaviszonyaik; rekrutáció, karriertípusok, aspirációk; A személyi állománnyal kapcsolatos, büntető-, fegyelmi eljárások; Társadalmi, politikai feszültségek, konfliktusok megítélése, kezelése; a személyi állomány önképe, pszichés állapota.

Összegzés

A fentiekben részletezett komplex oktatási modell kellő metodológiai módosításokkal más, kapcsolódó kurzusok tematikájának kidolgozásához is hozzájárulhat, így a felsőoktatásban – az állam- és jogtudományi, valamint a politológiai képzésen túl – is felhasználható. Az ilyen irányú kezdeményezéseknek a jelei már megmutatkoznak.³⁰

Irodalomjegyzék

- ARGEJÓ 2015 = Argejő Éva: „A titok alakváltozásai”. *Kultúra és Közösség*, 2015. 1. sz. 183–190. pp.
- BALLA 2012 = Balla Zoltán: „A nemzetbiztonsági igazgatás egyes kérdései” In: Hautzinger Zoltán, Verhóczki János (szerk.) *Sodorvonalon: Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére*. Magyar Rendészettudományi Társaság Budapest, 2012.
- BODA 2016 = Boda József: „A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok a rendszerváltás után”. In: uő. „Szigorúan titkos!”? *Nemzetbiztonsági almanach. A felderítés valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései*. Zrínyi Kiadó Budapest, 2016.
- CONCHA 1901 = Concha Győző: „A rendőrség természete és állása a szabad államban” (Akadémiai székfoglaló, 1901.) In: Lőrincz Lajos (szerk.): *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874-1947*. KJK Budapest, 1988.

³⁰ A Zsigmond Király Főiskolán például nemzetbiztonság és biztonságpolitika szakirány működik. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen gazdasági, üzleti információszerzést oktatnak, a Budapesti Corvinus Egyetemen pedig nemzetbiztonsági ismeretek, diplomácia és hírszerzés témákban lehet továbbtanulni.

- DEÁK 2007 = Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Osiris Budapest, 2007. 642. p.
- DOBÁK 2014 = Dobák Imre (főszerk.): Állambiztonsági szolgálatok □ nemzetbiztonsági szolgálatok. Képzéstörténeti tudományos konferencia 2014. *Nemzetbiztonsági Szemle* 2016. Különszám I.
- FICZERE – FORGÁCS 2004 = Ficzere Lajos – Forgács Imre: *Magyar közigazgatási jog. Különös rész*. Osiris Budapest, 2004.
- FÖLDES 2005 = Földes Tamás: *A „Janus arcú titok”. A titkok titka*. Gondolat Budapest, 2005.
- HEWSTONE – ANTAKI 1995 = Hewstone, M. – Antaki, Ch.: „Az attribúcióelmélet és társas viselkedés magyarázatai”. In: Hewstone, M. – Stroebe, W. – Codol, J.-P. – Stephenson, G. M. (szerk.): *Szociálpszichológia - európai szemszögből*. KJK Budapest, 1995.
- JOBST 2012 = Jobst Ágnes: „A titkosszolgálatok tudománya az oktatás és a tananyagok tükrében 1945 után”: In: Csóka Ferenc (főszerk.): *Szakszolgálatok Magyarországon*. Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Budapest, 2012.
- LICHTENSTEIN 2016 = Lichtenstein József (lektor): *Nemzeti Alkotmányok az Európai Unióban*. Wolters Kluwer Budapest, 2016.
- NIKOLOV d. n. = Nikolov, Elit: *A titok. A kommunikáció ellentéte*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Műhely 3. h. n.; d. n.
- RÉVÉSZ 2007 = Révész Béla: *A titkosszolgálatok a politikában és a politológiában*. SZTE Szeged, 2007.
- SIMMEL 1973 = Simmel, G.: „A titok és a titkos társadalom”. In: uő: *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Gondolat Budapest, 1973.
- SZABÓ 2003 = Szabó Márton: „Politikai titok”. In: uő. *A diszkurzív politikatudomány alapjai. Elméletek és elemzések*. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2003.
- SZABÓ 2016 = Szabó Márton: *Diszkurzív politikatudomány. Bevezetés a politika interpretatív szemléletébe és kutatásába*. Osiris Kiadó Budapest, 2016.
- SZABÓ 2007 = Szabó Máté: „A forró ősz 2006-ban Budapesten – értelmezési kísérlet politológiai szempontból”. *Rendészeti Szemle*, 2007. 4.
- ZWEIG 2006 = Zweig, Stefan: *A rendőrminiszter. Fouché élete*. Európa Budapest, 2006.